

İŞ GÜVENLİĞİ KÜLTÜRÜ VE ÜNİVERSİTELER OCCUPATIONAL SAFETY CULTURE AND UNIVERSITIES

Cem Şensöğüt¹

ÖZET

İş güvenliği kültürü, iş sağlığı ve güvenliğinin öncelikli olarak hedef alındığı bir yaşam şeklidir. Güvenliğin temelinde bilgi vardır ve yaşam biçimi haline getirilmiş bu bilgi ise güvenlik kültürünü oluşturmaktadır. Bu kültürün içselleştirilemediği ortamlarda ise iş kazası ve meslek hastalığı kaçınılmaz hale gelmektedir. Ayrıca bir kurumun güvenlik kültürü, kurumda görev yapan çalışanların iş sağlığı ve güvenliği açısından olaylara vermiş olduğu tepki ve davranışları ortaya koymaktadır. Bu perspektiften bakıldığında hem üniversite çalışanlarına hem de öğrencilerine benimsetilmiş olan söz konusu kültür, üniversitelerin güvenli açıdan işleyişine yol açmakla birlikte mezun olan öğrencilerin çalışmış olduğu kurumlardaki öğrenilmiş davranışlarını pozitif yönde etkileyecektir ki çalışma hayatı da bu konuda daha olumlu bir seviyeye kavuşacaktır.

Anahtar Kelimeler: Üniversiteler, İş güvenliği kültürü, Dünya Sağlık Örgütü

ABSTRACT

The safety culture is a life style targeting occupational health and safety with a top priority. There is knowledge in base of safety and this knowledge transformed into a style of living forms the safety culture. In the case of not interiorizing the safety culture, work related accidents will be inevitable. Furthermore, an institution's safety culture reflects the behaviours and attitudes of its occupants towards the job based hazards. From this perspective, the safety culture espoused to the personnel and the students of a university may cause the university to work in accordance with the safety culture as well as it affects its graduates positively in their inbred behaviours at the institutions for which they are to work in the future resulting in the working life retrieving to a better level. This paper examines the safety culture together with the contribution supplied by the universities.

Keywords: Universities, Occupational safety culture, World Health Organization

1. GİRİŞ

Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) tahmin yöntemini baz alan Finlandiya Sosyal Güvenlik ve Sağlık Bakanlığı'nın kayıtlarına göre dünyada her 11,34 saniyede bir çalışan iş kazası ve meslek hastalığı nedeniyle hayatını kaybediyor (Hamalainen ve ark., 2017). Bu rakamlar ışığı altında her gün yaklaşık 7616 çalışan iş kazası veya meslek hastalığı nedeniyle hayatını kaybederken bu değer yıllık 2,78 milyon çalışanın ölümüne karşılık gelmektedir. Ayrıca aynı kayıtlar, dünyada meydana gelen yıllık ölümlerin %5'inin iş yerlerinde meydana gelen kaza ve hastalıklar sonucu oluştuğunu belirtmektedir.

Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) kayıtları ise (Amponsah-Tawiah & Dartey-Baah,2011)

¹ Prof.Dr., Dumlupınar Üniversitesi, Maden Mühendisliği Bölümü, 43100 Kütahya-TURKEY

yerinde olmayan bir iş sağlığı ve güvenliği uygulaması sonucu ortaya çıkan ekonomik kaybın, bir ülkenin gayri safi milli gelirinin %10-20'sine karşılık gelebileceğini belirtmektedir. Avrupa Birliği'nde yapılan çalışmalar, iş kazalarının Avrupa Birliğine yıllık maliyetinin 476 milyar € olduğunu göstermektedir. Bu tutarın yaklaşık 120 milyar €'su meslek hastalıklarının sebep olduğu kanser vakaları için ödenmektedir (EU-OSHA, 2017).

Birleşmiş Milletler Genel Sekreterlerinden Kofi Annan, işyerlerinde sağlık ve güvenliğin sağlanmasının sadece doğru bir ekonomi politikası olmadığını aynı zamanda temel bir insanlık hakkı olduğunu belirtmiştir (Tawiah & Baah, 2011). Yaşama hakkı, en temel hak olmasına rağmen her gün çok sayıda çalışan, yeryüzünde hayatını iş kazaları nedeniyle kaybetmektedir. ILO kayıtları göstermektedir ki meslek hastalıkları nedeniyle meydana gelen ölümler, iş kazası nedeniyle oluşan ölümlerin sayısını geçmiştir. Bu kayıpların önüne geçilmesi için yapılması gerekenlerin başında, iş sağlığı ve güvenliği konusunda toplumsal bilinçlenmenin sağlanması ve güvenlik kültürünün tesis edilmesi gelmektedir. Bu durumda da üniversitelere önemli sorumluluklar düşmektedir.

2. İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ KÜLTÜRÜ

Günümüze kadar güvenlik kültürü ile ilgili yapılan araştırmalar, araştırmacıların birbirlerinden farklı tanımlar ile ortaya çıkması, bu konuda halen tam bir uzlaşmanın olmadığını göstermektedir (EU-OSHA, 2011). İş sağlığı ve güvenliği kültürü, kısaca iş güvenliği kültürü olarak dile getirilen ve 1986 yılında meydana gelen Çernobil Faciasından sonra araştırmalarda kendisine yer bulan husus, Wiegmann ve ark. (2002) göre 13 farklı şekilde tanımlanmıştır. Ancak, 1993 yılında yapılan tanım halen bugün tüm kesimlerce kabul görmektedir (HSE, 1993; Fleming, 2005; Aytaç, 2011). Bu tanıma göre bir organizasyonun güvenlik kültürü; birey ve grup değerlerinin, düşüncelerinin, algılarının, yeterliliklerinin ve davranış modellerinin bir ürünüdür.

Bir çevre veya kültür içerisinde yaşamını sürdüren herkes, olaylar karşısında benzer bir duruş sergileyip bunun bir norm olduğunu düşünürler. Buna bağlı olarak, diğer bir ifade ile bir organizasyonun güvenlik kültürü; ortak çalışma uygulamaları, riski kabul ya da hoş görme yatkınlığı, tehlikeleri nasıl kontrol ettiği ve kaza veya ramak kala olaylarına nasıl tepki verdiği ile ilgilidir (Reason, 1998; HSE, 2005). Güvenlik kültürü, psikoloji, mühendislik, sosyoloji, antropoloji ve organizasyonel teori gibi farklı perspektiflerden yapılan araştırmalara da konu olmuştur. Bu ayırımı göz önünde bulundurarak Guldenmund (2010) iş güvenliği kültürü çalışmalarına yönelik yaklaşımları, analitik, pragmatik ve akademik olarak üç kısımda ele almıştır (Tablo 1).

Tablo 1 Güvenlik kültürüne ait analitik, akademik ve pragmatik yaklaşımlar (Guldenmund, 2010; EU-OSHA, 2011).

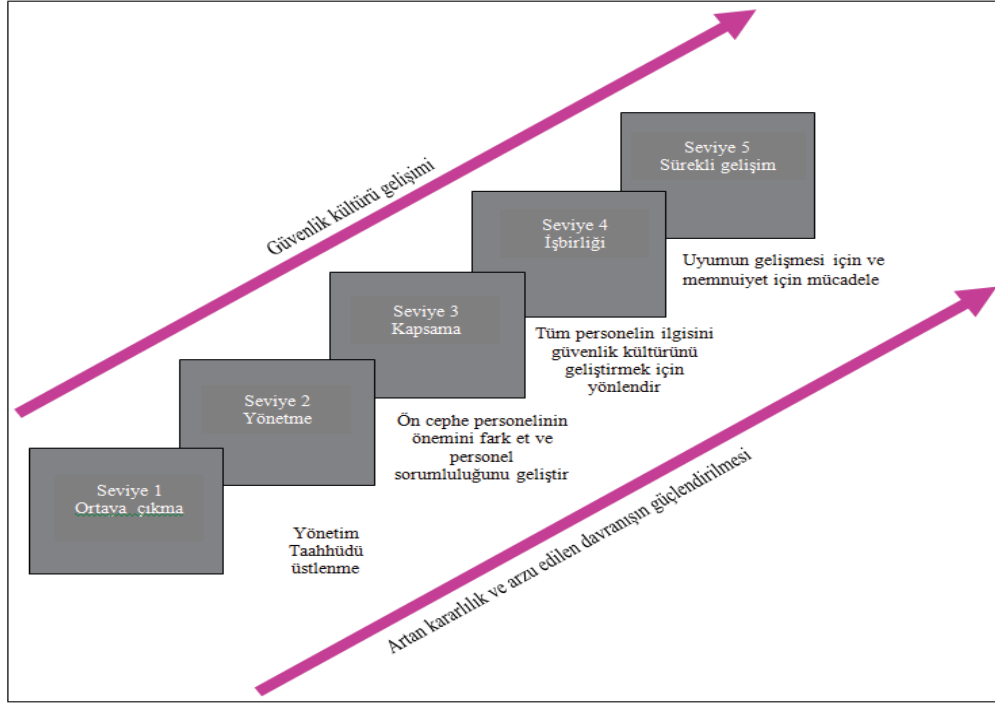
Temel Yaklaşım	Zaman	Telafi Amaçlı Bilgi	Araştırma Özelliği	Değerlendirme Strateji ve Metotları
Akademik (antropolojik)	Geçmiş	Nitel bilgi	Betimsel	Saha çalışması, etnografik-yaratıcı metotlar (doküman analizi, gözlemler, hedef gruplar, mülakatlar vb.)
Analitik (psikolojik)	Şimdi	Nicel bilgi	Betimsel	Güvenlik iklim ölçütleri, anketler
Pragmatik (tecrübe bazlı)	Gelecek	Güvenlik kültür olgunluğu	Normatif, kuralcı	Davranış odaklı değerlendirme ölçeği (DODE)

Pozitif bir güvenlik kültürüne ait üç temel unsur Şekil 1’de görülmektedir (Pidgeon, 1991);

Şekil 1 Pozitif güvenlik kültürünün temel unsurları

Teknolojide meydana gelen hızlı ilerleme sonucunda oluşan yeni iş alanları ve buna paralel alınmayan önlemler, çalışanların ciddi sağlık ve güvenlik problemleri ile karşı karşıya kalmasına neden olabilir. Yeteri kadar önemsenmeyen bu önlemler sonucu ortaya çıkan iş kazaları ve meslek hastalıkları, hem ekonomik hem de sosyal açıdan önemli kayıplara yol açacaktır. Ayrıca, söz konusu bu yeni iş alanlarında güvenlik kültürü değişimi çok zaman alabilir, bu amaca yönelik planlar hassasiyetle yapılmalı ve özenle takip edilmelidir. Bu değişimin başarıya ulaşması ise kurumdaki görevleri itibari ile en üsten en alta her bir çalışanın bu anlayışa tam inancıyla mümkün olabilir. Güvenlik kültüründe olması beklenen değişim ise örnek davranış değişim modelleri ile sağlanabilir. Bu modeller bir organizasyonda başarı sağlarken diğer bir organizasyonda başarısız olabilir. Kendi organizasyonunuza uygun model seçiminde Şekil 2’de verilen model yardımcı olabilir (Fleming, 2001).

Şekil 2 Güvenlik kültürü oluşumu (Fleming, 2001)

3. İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ KÜLTÜRÜ OLUŞTURULMASI İÇİN HEDEFLER

İş sağlığı ve güvenliği kültürü oluşturmak için öngörülen hedefler, evrensel boyutta ele alındığında şu şekilde sıralanabilir:

- Öncelikle çalışma alanının her aşaması için iş sağlığı ve güvenliği bilinci oluşturulması,
- Oluşturulacak bilince temel teşkil etmesi açısından mevcut durumun ortaya konulması ve güvenlik kültürüne dair çalışanların beklentilerinin anketler vasıtasıyla tespit edilmesi,
- Yapılacak yasal ve uygulamaya yönelik düzenlemeler, günün teknolojik seviyesine uygun olarak oluşturulması,
- Organizasyonlara iş sağlığı ve güvenliği alanında en üst düzeyde danışmanlık hizmeti verilerek, eğitici ve yol gösterici faaliyetlerde bulunulması,
- Özellikle çalışanların ergonomik ortamlarda çalışmasını sağlayarak hem çalışma verimini artırmak hem de iş kazalarını azaltmak için ortam ölçümleri düzenli olarak yapılmalı ve sürekli iyileştirmeler sağlanması,
- Ulusal ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği oluşturulması,
- İş kazaları ve meslek hastalıkları ile ilgili gelişmiş bir veri tabanı oluşturulması,
- Her türlü iletişim, yazılı ve görsel medya kullanılarak kampanyalar vasıtasıyla güvenlik bilinci oluşturulmasına hız verilmesi,
- İş kazaları ve meslek hastalıkları olaylarının en aza indirilmesi.

4. İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ KÜLTÜRÜ GELİŞİMİNİN PAYDAŞLARI

Güvenlik normal koşullar altında pozitif bir değer olup yaralanmaların önlenmesinde, yaşamların kurtarılmasında, verimliliğin ve ürün miktarının artmasında önemli bir olgudur. Bu söylemden yola çıkarak, eğer güvenlik aktif bir şekilde uygulamaya konulur ve üst yönetim tarafından önemli bir husus olarak görülürse, çalışanlar için bu durum en üst seviyede ele alınır ve kendileri de bu olgunun bir parçası haline gelirler (ACS, 2012). Ayrıca, çalışma hayatında “insan” faktörünün de en az teknik boyut kadar göz önünde bulundurulması gerekliliği unutulmamalıdır (Aytaç, 2011). Kabul edilebilir bir güvenlik kültürü Şekil 3’de verilen faktörleri kapsar. Böyle bir güvenlik kültürünün gerçekleştirilebilmesi için pek çok paydaş katkı koymalı, ortak akıl oluşturulmalı ve şu üç hususta kararlı olunmalıdır (Pekşen ve Canbaz, 2005):

- 1- Organizasyonların çalışma sağlık ve güvenlik yönetim sistemlerini gerçekleştirmekte,
- 2- Çalışanların bu sistemin birer parçası olma ve destekleme isteklerinde ve
- 3- Bazı kaygılar nedeniyle bu girişimlerin engellenmesine yönelik duruşlarında.

İş güvenliğinin geliştirilmesinde ve uygulamaya geçirilmesinde paydaş olarak;

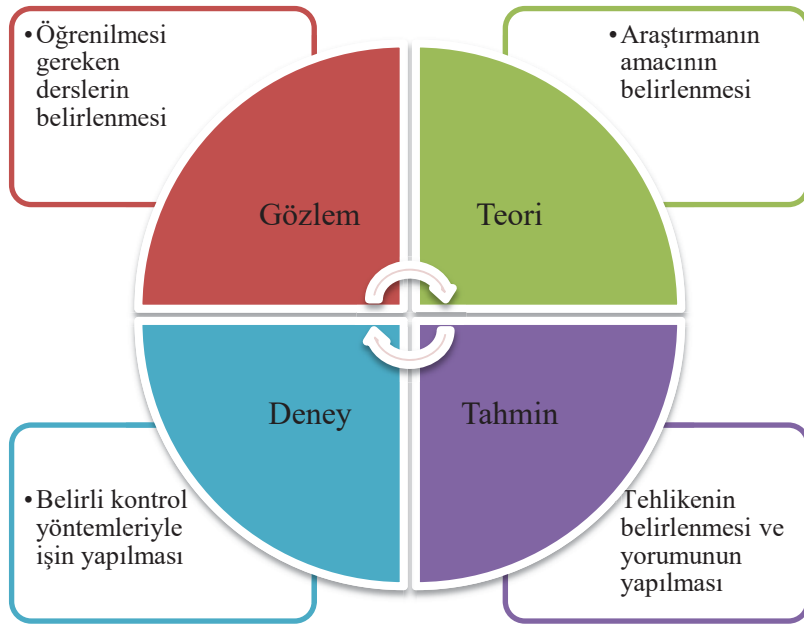
- 1- Devlet,
- 2- İşveren,
- 3- Çalışanlar-sendikalar,
- 4- Üniversiteler ve
- 5- Meslek örgütlerine değişik sorumluluk/yükümlülük ve görevler düşmektedir (Pala, 2005)

Şekil 3 Güvenlik kültürünü oluşturan faktörler

5. ÜNİVERSİTELERİN İŞ GÜVENLİĞİ KÜLTÜRÜNDEKİ YERİ

İş güvenliği kültürünün bir yaşam şekli olarak benimsenmesi için önemli katkılar sağlayacak paydaşlar arasında yer alan Üniversiteler, güçlü bir güvenlik kültürünün oluşturulması ve geliştirilmesi için mutlaka tehlike arz eden hususların analizinin bilimsel yol ve yöntemler ile yapılmasında rol model görevini üstlenmelidir. Böylece, hem bünyesinde bulunan akademisyenlerin bu konudaki hassasiyetleri gelişecek hem de yapılan araştırmalar ile eksiklerin tespitine yönelik çalışmalar, güvenlik kültürünün oluşmasına katkı sağlayacaktır. Bu kültürü kendi organizasyonunda (üniversite – enstitü) uygulamaya koyarak örnek olma çalışmaları daha üst düzeye taşınacaktır. Ayrıca, hem lisans hem de lisansüstü öğrencileri eğitimlerini tamamladıklarında, çalışmaya başladıkları organizasyonlarda bu kültürün yerleşmesinde önemli işlevler üstlenmiş olacaklardır. Güvenlik kültürü güçlü hale gelmiş üniversiteler, kendi bünyesinde gerçekleştirmiş olduğu faaliyetler sırasında, tehlike ile ilgili sorunun tanımlanması, değerlendirilmesi ve etkisinin azaltılması hususlarında daha etkin olacaklardır. Şekil 4’de tehlike analizinde takip edilmesi gereken bilimsel yol görülmektedir (ACS, 2012).

Şekil 4. Tehlike analizinin bilimsel yöntemle integrasyonu

İş güvenliği kültürünün geliştirilmesinde üniversitelere düşen görevleri şu şekilde sıralayabiliriz (Pala, 2005):

- 1- İş sağlığı ve güvenliği açısından sosyal politikalara katkı,
- 2- Bilimsel olarak güvenilir bir kayıt sisteminin kurulması,
- 3- İş kazaları ve meslek hastalıklarının bilimsel yöntemler ile analizi,
- 4- İş sağlığı ve güvenliği alanında çalışmayı planlayan işgücüne eğitimin verilmesi,

- 5- İş sağlığı ve güvenliği alanında çalışacak işgücünün mezuniyet sonrası, oluşan gelişmelere paralel sürekli eğitimine katkı
- 6- İş sağlığı ve güvenliği ile ilgili araştırmaların yapılması ve
- 7- İş sağlığı ve güvenliği ile ilgili laboratuvarlar ve akademik ortamın oluşturulmasıdır.

6. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

İş sağlığı ve güvenliği ile ilgili kültürün oluşturulması aşamasında şüphesiz tüm sosyal tarafların katkı koyması önem arz etmektedir. Bununla birlikte, bu olayın doğrudan bir sorumlusu olmalıdır ki yasa koyma ile kontrol mekanizmasını elinde bulunduran devletin bünyesindeki bir kurum bunu gerçekleştirebilecektir. Bu kurum, iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili çalışmalar yaparak veya yaptırarak, sosyal tarafları bilgilendirmeli ve yasa ile yönetmeliklerin uygulanmasında yol gösterici olmalıdır. Söz konusu kültürün yerleştirilmesinde önemli diğer bir unsur da eğitimidir. Üniversiteler, tam da burada hem ilgili araştırmaların yapılması hem de eğitim noktasındaki sorumlulukların önemli bir paydaşı olarak üzerlerine düşenleri gerçekleştirerek güvenlik kültürünün oluşması ve yerleşmesine önemli katkılar sağlayabilirler.

7. KAYNAKLAR

- [1] Amponsah-Tawiah, K. & Dartey-Baah, K., 2011; "Occupational Health and Safety: Key Issues and Concerns in Ghana", Int. J. Of Business and Social Science, 2(14), pp119-126.
- [2] ACS (American Chemical Society), 2012; Creating Safety Cultures in Academic Institutions, p57.
- [3] Aytaç, S., 2011, "İş Kazalarını Önlemede Güvenlik Kültürünün Önemi", Türkmatal Dergisi, Ekim 2011
- [4] EU-OSHA, 2011, "Occupational Safety and Health culture assessment-A review of main approaches and selected tools, Luxembourg, p77
- [5] EU-OSHA, 2017, "Work Related Accidents and Injuries Copst EU 476 Billion Euros a Year according to New Global Estimates, 04.09.2017, Luxembourg, Hamalainen, P., Takala, J. & Kiat, T.B., 2017, "Global Estimates of Occupational Accidents and Work-Related Illness 2017", Workplace Safety and Health Institute, Finland, 921
- [6] Fleming, M., 2001; "Safety Culture Maturity Model (OTO 2000-049), HSE Books, 2001
- [7] Fleming, M., 2005, "Patient Safety Culture Measurement and Improvement: A "How to Guide", Healthcare Quaterly Vol. 8, Special Issue, October 2005, pp14-19
- [8] Guldenmund, F.W., 2010; "Understanding and exploring safety culture", PhD Thesis, Delft University
- [9] Health & Safety Executive (HSE), 1993, Organising for Safety –Third Report, Advisory Committee on the Safety of Nuclear Installations
- [10] Health and Safety Executive (HSE), 2005, " A review of safety culture and safety climate literature for the development of safety culture inspection toolkit (RR 367)
- [11] Pala, K., 2005; "İSG Politikası ve Güvenlik Kültürü", İş Sağlığı ve Güvenliği Dergisi, No.25, pp18-22
- [12] Pekşen, Y. & Canbaz, S., 2005; İş Sağlığı ve Güvenliği Politikası ve Güvenlik Kültüründe Sosyal Diyalogun Rolü", İş Sağlığı ve Güvenliği Dergisi, No.25, pp12-15
- [13] Pidgeon, N.F., 1991; "Safety culture and risk management in organisations", Journal of Cross-Cultural Psychology, 22, pp129-140
- [14] Reason, J., 1998, "Achieving a safe culture theort and practice", Work and Stress, 12(3), 293-306
- [15] Wiegmann, A.D., Zhang, H., Thaden, T.V., Sharma, G. & Mitchell, A., (2002), Safety Culture: A Review, Technical Report prepared for Federal Aviation Administration Atlantic City International Airport, NJ, May 2002, p20